

Szakmai beszámoló

Pályázati azonosító: 204111/04217

Országos jelentőségű egyedi bábtáncoltató betlehem restaurálása 3.

A restaurált mesztegyői betlehem (balról) és a műtárgyról készült másolat (jobbról)
a sárvári Nádasy Ferenc Múzeum, Művelődési Központ és Könyvtár időszakos kiállító termében

A Marcali Múzeum a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával 2017-ben indította el azt a nagyszabású állományvédelmi projektet, amelynek keretében a néprajzi gyűjteményében található bábtáncoltató betlehemek restaurálását tűzte ki célul. A folyamat első elemeként a vörsi, majd második lépésként egy balatonberényi betlehem került a szakértő restaurátorok keze alá, és részesült állagmegóvó, -javító és helyreállító kezelésekben.

Jelen pályázati forrásból, harmadik lépésként, a 20. század első feléből származó mesztegyői bábtáncoltató betlehem (Ltsz: 2019.1.1.) következett a sorban. A tárgy múzeumba kerülésének történetéhez tartozik, hogy egykori tulajdonosai, az előzőekben említett két szépen restaurált betlehemet látva, jutottak arra az elhatározásra, hogy a közösségükben addig használatban lévő tárgyat a múzeumnak adományozzák. Tették ezt abban a reményben, hogy a falu közkedvelt adventi örökségét ezáltal az utókor számára is megőrizhessék. A Marcali Múzeum etnográfusa kiemelt feladatként tekint a Balaton-melléki bábtáncoltató betlehemes

hagyományok feltárására, megőrzésére és feldolgozására, így fontosnak tartotta, hogy ez a darab is múzeumi védelembe kerüljön. A betlehem múzeumba kerülése előtt a Marcali Múzeum elkészítette a régi tárgy pontos másolatát, és azt a mesztegnyői közösségnek ajándékozta, hogy a népszokás gyakorlását egy szerkezetileg stabil és erős kellékkal tudják folytatni.

A betlehem restaurálására megbízási szerződést kötött intézményünk azzal a két restaurátorművésszel, akikkel az előző két alkalommal is együttműködött, így Mravik Lászlóné Kovács Petronella DLA és Nagy Sándorné Fodor Mária okleveles bútorrestaurátorok műhelyébe szállítottuk a szóban forgó műtárgyat.

A mesztegnyői bábtáncoltató betlehem 2019 novemberére elkészült, a restaurátori munka pontos, fényképekkel ellátott leírásával együtt került vissza a közgyűjteménybe. (A restaurálási dokumentációt csatoljuk beszámolónkhoz.)

A szépen felújított betlehem a Marcali Múzeum adventi vándorkiállításában kapott helyet, így 2019. november 29. és 2020. február 02. között a sárvári Nádasdy Ferenc Múzeum, Művelődési Központ és Könyvtár kiállítótermében volt megtekinthető a nagyszámú érdeklődő számára.

A 2020-as év végén a németországi testvérvárosunkban, Künzelsauban működő városi múzeum kiállításában kapott volna helyet ez a betlehem, ha a járványügyi helyzet ezt lehetővé tette volna. Abban bízunk, hogy az idei, 2021-es ünnepi rendezvényeken ismét az érdeklődők elé tárhatjuk ezt a régi népszokástárgyat, mint járasszékhely múzeumunk kulturális kincsét.

A mesztegnyői bábtáncoltató betlehem, a többi restaurált betlehemmel és másolataikkal együtt jelenleg a Marcali Múzeum kiváló adottságokkal rendelkező néprajzi raktárában foglal helyet.

Köszönjük a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjteményi Szakkollégiumának támogatását, amellyel lehetővé vált e műtárgy restaurálása!

Marcali, 2021. 02. 16.

Vidak Tünde
Vidak Tünde
múzeumigazgató

Melléklet

BETLEHEMNEK SZÉP HATÁRÁN

a Marcali Múzeum kiállítása Sárváron
a Nádasdy-vár Folyosó Galériáján

megtekinthető 2020. február 2-ig
sarvarvar.hu

Kiállításrészlet a Marcali Múzeum vándorkiállításából a sárvári múzeumban

"Betlehemnek szép határán"

Meghívó

A sárvári Nádasy Ferenc Múzeum, Művelődési Központ és Könyvtár
tisztelettel meghívja Önt

2019. november 29-én, 15 órára

a

„Betlehemnek szép határán...”

A téli ünnepkör népszokásai című tárlat megnyitójára.

Köszöntőt mond:
Kondora István, Sárvár Város polgármestere

A kiállítás megnyitja:
Vidák Tünde néprajzkutató, a Marcali Múzeum igazgatója

Fellépő vendégek: a Vörsi Báltáncoltató Betlehemezők

A tárlat a Marcali Múzeum vándorkiállítása, amely 2020. február 02-ig tekinthető meg.

9600 Sárvár, Várkerület u. 1. • www.nadasy-muzeum.hu

RESTAURÁLÁSI DOKUMENTÁCIÓ
Mesztegyői bábtáncoltató betlehem
Marcali Múzeum

Összeállították:
Mravik Lászlóné Kovács Petronella
Nagy Sándorné Fodor Mária
okl. bútorestaurátorok

2019

A tárgy megnevezése: Faragott Betlehem játék

Ltsz: 2019.1.1.

Gyűjtőhely: Mesztegyő

Készítési ideje: 20. század

M: 97 cm

H: 75 cm

Sz: 40 cm

A TÁRGY LEÍRÁSA

A Mesztegyőről begyűjtött háromtornyú templomépület formázó, bábtáncoltató betlehemet fenyődeszkákból, feltehetően asztalos mester készítette.

A homlokoldalon az ívelt bábtáncoltató vájat előtt léckerítés zárja a teret. A bejárásokat két-két ezüstszerű esztergályozott féloszlop keretezi, melyeknek oszlopfőit kezdetleges faragás díszíti.

A magasabb, középső torony előtt egy erkély van, felette a tetőn dróttal felfüggesztett, festett gipszangyal figura „lebeg”. Mindhárom torony tetejét cserepeket imitáló, pirosra festett papundekli borítás fedi, melynek élét szintén papundekliből készült, szegekkel rögzített csíkok erősítik meg. A három esztergályozott, ezüstszerű toronydísz közül a középső keresztel, a két szélső egy-egy esztergályozott fagömbbel zárul.

A tárgy hordozhatóságát két oldalán fából készült fogantyúk biztosítják. A betlehem falai, padlója és a kerítések sötétzöld színűre festettek.

A betlehem a mesztegyői Faluház gyűjteményében

Betlehemező gyerekek Mesztegyőn

A TÁRGY RESTAURÁLÁS ELŐTTI ÁLLAPOTA

A betlehem középső része megsüllyedt, befelé dőlt, ezért az egész építményt a közelmúltban alulról, középen rézcsavarokkal rögzített új deszkákkal megtámasztották. Ez a megerősítés azonban nem nyújtott stabilitást a tárgy teljes felépítményének, aminek elemei – pl. az oldalfalak deszkái valamint a bábmozgató folyosó padlódeszkái – továbbra is mozogtak.

A faanyag többnyire jó megtartású volt, azonban több helyen rovarrágás következtében meggyengült. A bal és a jobb oldal valamint a hátoldal deszkáin rovar kirepülő nyílások voltak láthatók. A három torony tetőszerkezetének faanyagából, valamint egyes oldaldeszkákból furatliszt hullott.

A két középső oszlopot az oszlopfőnél kis falappal támasztották alá, ezek közül az egyik kiesett elveszett.

A bábmozgató folyosó oldaldeszkához kapcsolódó deszkái mozogtak. A kerítés lécei közül többnek a felső része letört, elveszett.

A tárgy teljes felületét por, gyengén és erősebben kötődő felületi szennyeződések borították. A „színpadon” és az erkélyen lefolyt, lecseppent gyertyanyomok voltak.

A sötétzöld festékréteg sok helyen sérült, kisebb hiányok, kopások keletkeztek rajta. A festékhiányoknál előtűnt világoszöld szín átfestésre utalt. Az oszlopokon és az esztergályozott elemeken az ezüstszerű festés több helyen a faalapig lepergett.

A restaurálás célja

A gyűjtés során egy korábbi mesztegnyői betlehemező elmondása szerint „az ő idejében” a tárgy falai világoszöld, a tetők okker színűek voltak. Ezért a restaurálás egyik célja a betlehem eredeti színvilágának megállapítása volt, kutatóablakok és mikroszkópos keresztmetszetek alapján, de a felső, sötétzöld, illetve vörös réteg megőrzése mellett.

A másik cél magába foglalta a szerkezet megerősítését, a fa hordozó repedéseinek ragasztását, hiányainak pótlását, valamint a díszítő faelemek – kerítéslécek, csúcsdíszek – kiegészítését. Feladat volt továbbá a tárgy múzeumba kerülési állapotának megfelelő polikrómia esztétikai helyreállítása.

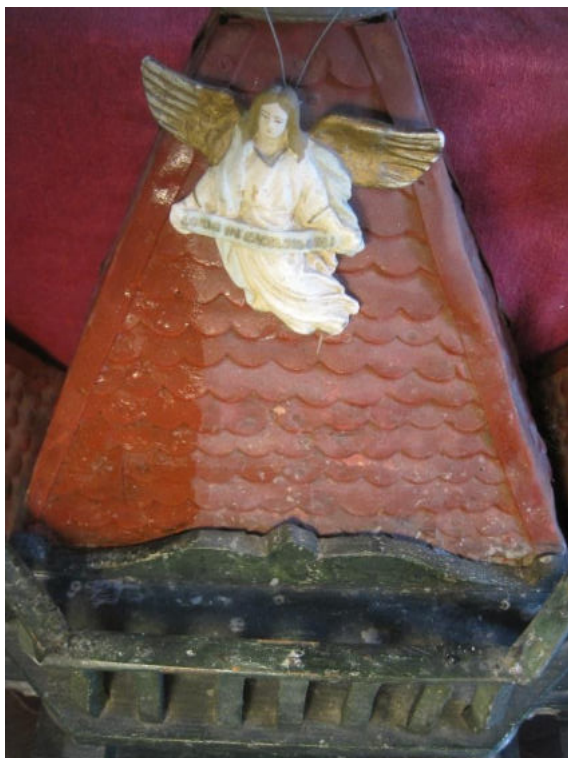
Restaurálás

A tárgy száraz tisztítása

A betlehem faelemeiről a gyengén kötött felületi szennyeződésekelt porszívóval, ecsettel és radírozással távolítottuk el.

Mechanikus tisztítás és a viaszlecsorgások eltávolítása

Nedves tisztítás

A tárgy nedves tisztítása

Az erősen kötődő felületi szennyeződésekelt felületaktív detergens vizes oldatával távolítottuk el. A muzeológus kívánságára a gyertyalecsorgásból származó viaszfoltok megőrzése volt a cél. Ezeket azonban, mivel helyenként már korábban a festékréteg felválását eredményezték, és várhatóan további felválásokat okoztak volna, részben mechanikusan, részben lakkbenzinnel leoldottuk a felületről, de egy-két kisebb helyen dokumentatív célból megőriztük.

A faszerkezet fertőtlenítése és megerősítése

A rovarkárosodott faanyagú betlehemet a múzeum korábban gázos fertőtlenítéssel kezelte. Információink szerint a beavatkozást hűvös időben végezték, és nem ismételték meg, ezért lehetséges, hogy nem volt teljesen eredményes. Erre utalt, hogy a tárgyból furatliszt hullott, ezért injektálással AkzoNobel gyártmányú Supralux Xilamon, cipermetrin biocid hatóanyagot tartalmazó fertőtlenítőszerrel juttattunk a kirepülőnyílásokon keresztül a faanyagba, valamint a festetlen felületeket ugyanezzel a szerrel be is ecseteltük.

A rovarfertőzéstől helyenként meggyengült faanyag szilárdítását Paraloid B72 nitrohígító oldatával szilárdítottuk meg, több lépcsőben, 5-10-15 és 20%-os oldatokat alkalmazva.

Fertőtlenítés injektálással

Szilárdítás ecseteléssel

A faanyag hasadásainak, repedéseinek összehúzása, ragasztása, szerkezeti megerősítések

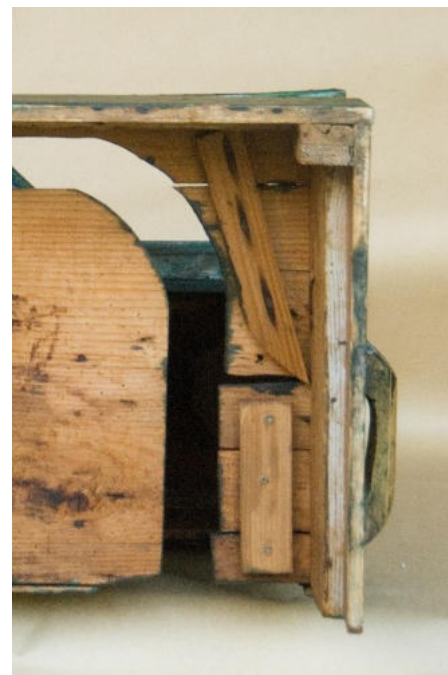
A tárgy faanyagának kisebb hasadásait pillanatszorítókkal összehúztuk és Pattex Palma poli(vinil-acetát) alapú faragasztóval ragasztottuk össze.

A betlehem elmozduló, ezáltal a tárgy biztonságos mozgását akadályozó oldaldeszkáit a két oldal hátsó élén egy-egy több ponton felszögelt fenyőléccel rögzítettük.

A mozgó oldalelemek rögzítése

A bábmozgató folyosó oldaldeszkához kapcsolódó, egymástól elmozdult padlódeszkáit alulról, csavarokkal felerősített fenyőléccel stabilizáltuk.

A mozgó padlódeszkák korábbi (felső lécz) és a restaurálás során alkalmazott rögzítése

A faanyag hiányainak kiegészítése

A betlehem elemeinek hiányait – kerítéslécek, profillécek, íves faragványok, esztergált csúcspdíszek – a törésfelületeknek megfelelő fenyőfa kiegészítésekkel pótoltuk. A kiegészítéseket Pattex Palma poli(vinil-acetát) vizes diszperziós faragasztóval rögzítettük és formára faragtuk.

Profillécek kiegészítése, réskitöltés és elveszett elem pótlása

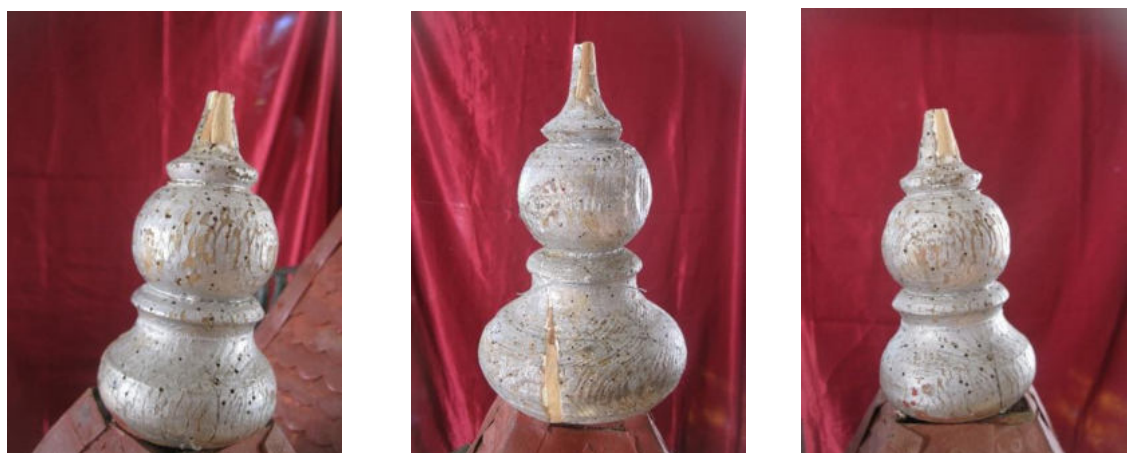
Hiányos kerítéselemek kiegészítése

Hiányos elemek kiegészítése

A fa réskitöltések formára faragása

Kitört részek kiegészítése és réskitöltés

A tetőzet papundekli borításának restaurálása

A cserepeket utánozó festett papírborítás egy része az idők során deformálódott, felpúposodott. A papírcsíkokból kisebb-nagyobb darabok kiszakadtak és elvesztek.

A deformálódott részek visszaalakítását vizes nedvesítéssel, majd szívópapír alkalmazásával, száradásig lesúlyozással végeztük.

Deformálódott papundekli „tetőcserepek” nedvesítése

Nedvesítés

Szárítás súlyozás alatt

A tető papundekli borításának állapota kezelés előtt és után

A cserepeket imitáló papírcsíkok hiányait azonos vastagságú papundecli-ből kivágott kiegészítésekkel pótoltuk. A pótlásokat élbe illesztettük, illetve helyenként, ahol a szakadás széle lehetővé tette a kiegészítéseket elvékonyítottuk és lapolással ragasztottuk. A pótlásokat a ragasztó kötésig csipeszekkel vagy gemkapcsokkal rögzítettük. Az esetleg megmaradt réseket papírpéppel kevert krétás kittel töltöttük ki.

Az egyik torony borítása restaurálás előtt

Papundecli kiegészítések ragasztás közben

A torony borítása kiegészítés után

A borítás restaurálás után

A festékrétegek kutatása

Információk szerint a betlehem korábban világoszöld színű volt, amit a belsejében lévő festéklecsorgások igazolni látszottak. Ezért a tárgy festett felületein kutatóablakokat nyitottunk.

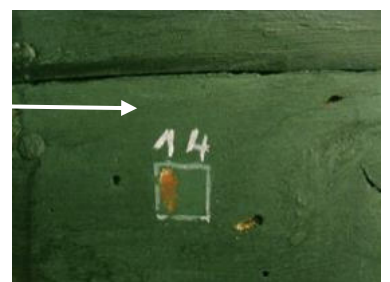
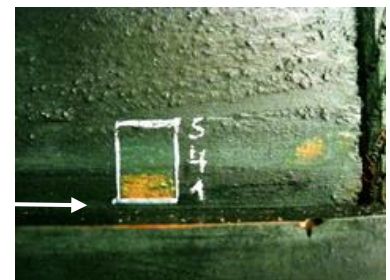

Festéklecsorgások a deszkák hátoldalán

A kutatóablakokkal feltárt rétegek számozása:

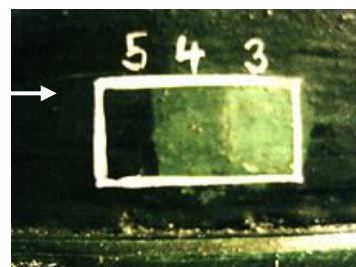
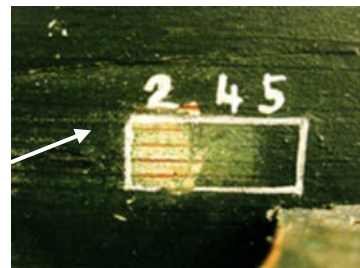
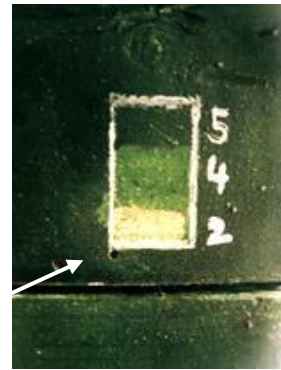
1. Fa alap
2. Fehér festékréteg
3. Világos, kékeszöld réteg
4. Világoszöld réteg
5. Sötétzöld réteg

A kutatóablakkal feltárt rétegek számozása:

1. Fa alap
2. Fehér festékréteg
3. Világos kékeszöld
4. Világoszöld réteg
5. Sötétzöld réteg

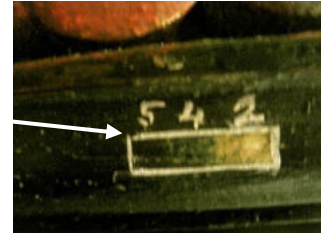

A kutatóablakokkal feltárt rétegek számozása:

1. Fa alap
2. Fehér festékréteg
3. Világos kékeszöld
4. Világoszöld réteg
5. Sötétzöld réteg

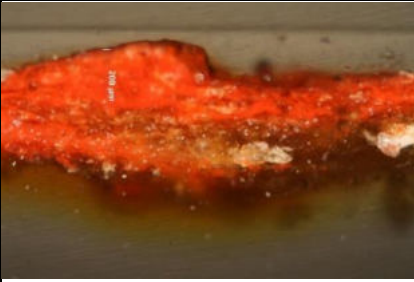
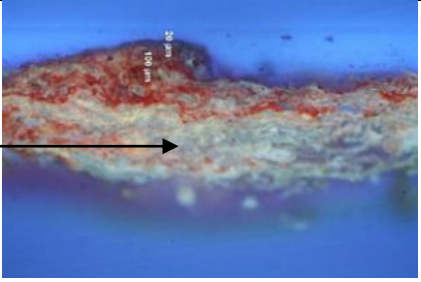

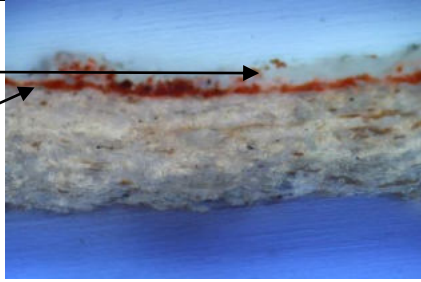
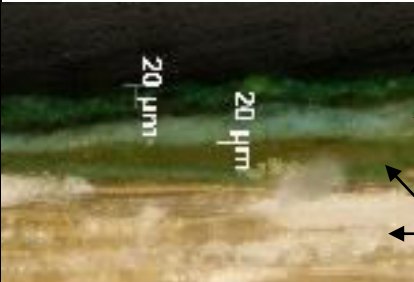

A kutatóablakok alapján megállapíthatjuk, hogy a betlehem egyes elemeinek rétegszerkezete egymástól eltérő.

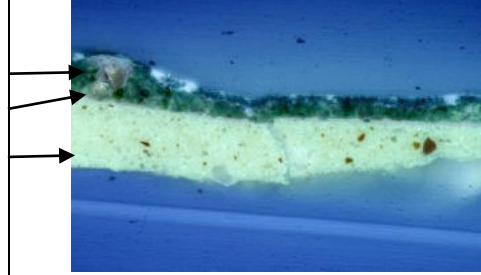
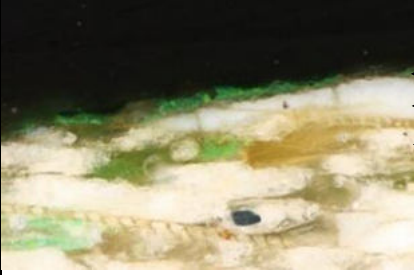
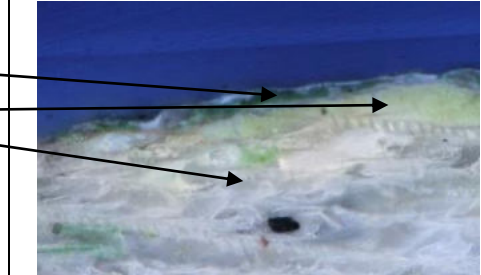

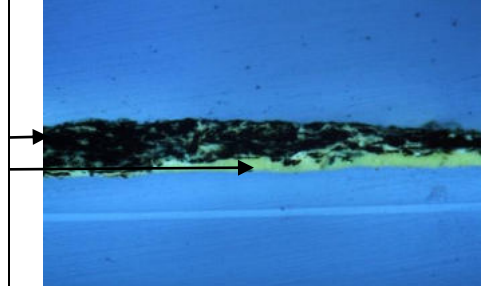
2. réteg: A faalapon (1) a fehér festékréteg a betlehem padlójától felfelé az oldalfalakon, a párkányzaton és az erkélyen található.
3. réteg: A világos, kékeszöld réteg csak a padlón és a padlótól lefelé lévő oldalfalakon fedezhető fel.
4. réteg: A világoszöld réteg a betlehem jelenleg is zöld felületein mindenhol megtalálható.
5. réteg: A sötétzöld, legfelső réteg a hátoldal alsó részét kivéve minden elemen jelen van, de egyenetlenül felhordva, valamint több helyen megfolyt.

A tető papundekli borításán két – egy narancssárga alsó és rajta egy vörös – festékréteg van.

Az oszlopok és a tetőcsúcsdíszek ezüstsínű festése alatt helyenként aranyszínű, feltehetően bronzporos festés nyomai találhatóak. Az oszlopokon és oszlopfőkön, a faalapon fehér réteg maradványai is vannak.

A betlehemből vett minták mikroszkópos keresztmetszet-csiszolatainak vizsgálata

Minta szám	Normál felvétel	UV lumineszcens felvétel
1. minta a bal torony papundekli borításáról	 <p>részletfelvétel a. vörös festékréteg b. papundekli</p>	 <p>részletfelvétel a. vörös festékréteg b. papundekli</p>
2. minta a bal torony élvédő papundekli lemeze alól narancsszínű papundekliből	 <p>részletfelvétel a. narancsszínű festékréteg b. papundekli</p>	 <p>részletfelvétel Δ bevonat vagy ragasztóréteg a. narancsszínű festékréteg b. papundekli</p>
3. minta a színpad padlójából	 <p>részletfelvétel 1. faalap (és beivódott enyves(?) réteg) 3. világos, kékeszöld festékréteg 4. világoszöld festékréteg 5. sötétzöld festékréteg</p>	 <p>részletfelvétel 1. faalap (és lumineszkáló beivódott enyves(?) réteg) 3. világos, kékeszöld, cinkfehér tartalmú festékréteg 4. világoszöld festékréteg, felette lumineszkáló réteg 5. sötétzöld festékréteg</p>

<p>4. minta a bal oldali felső profilécből</p>	 <p>részletfelvétel 2. fehér festékréteg 4. világoszöld festékréteg 5. sötétzöld festékréteg</p>	 <p>részletfelvétel 2. fehér, cinkfehér tartalmú festékréteg 4. világoszöld festékréteg 5. sötétzöld festékréteg</p>
<p>5. minta bal oldal felső deszkáról</p>	 <p>részletfelvétel 1. fa alap 2. fehér festékréteg nyomok 4. világoszöld festékréteg</p>	 <p>részletfelvétel 1. fa alap 2. fehér, cinkfehér tartalmú festékréteg nyomai 4. világoszöld festékréteg</p>
<p>6. minta A bal oszlopőről</p>	 <p>részletfelvétel 2. fehér festékréteg 3. fémszínezés</p>	 <p>részletfelvétel 2. fehér, cinkfehér tartalmú festékréteg 3. fémszínezés</p>

A festékréteg hiányainak pótlása, esztétikai helyreállítás

A festékrétegek hiányait a korábbi javítások alkalmával nem egyenlítették ki az új festék felhordása előtt. Az így keletkezett mélyedéseket nem tömítettük, csak ott alkalmaztunk pol(vinil-acetát) kötőanyagú krétás kitetet, ahol a tárgy átvételi állapotakor a faalapig festékhiány mutatkozott. A fa és a papundekli pótlásokat és a tömítéseket akvarellfestékkel, az ezüstszínű felületeket esztétikai kiegészítését Goldfinger pasztával beilleszkedő módon retusáltuk.

Észrevételek

A bal torony a hátoldalon rálóg az alatta lévő párkányra, vagy azért, mert a készítéskor nem megfelelő irányban helyezték fel, vagy egy javítás során rosszul tették vissza.

A bábtáncoltató folyosó mindkét oldalán a padlóban az oszlopok között egy-egy lyuk van, melyek valószínűleg egy-egy, elveszett, tengelyen forgatható ajtó helyét jelölik.

Tárolási javaslat

Raktári tárolásnál a betlehemet légáteresztő, lehetőleg vászon anyaggal szükséges a portól védeni. Kiállítása a porosodás elkerülése érdekében vitrinben javasolt. A tárgyon lévő kereszt szállítás esetén óvatosan lecsavarható. Az erkélyen és a színpad előtti kerítésen két-két szög áll ki, amiket gyertyák felhelyezésére használtak. Sérülések megelőzése céljából a betlehem mozgatásakor, raktározáskor és szállításkor ezekre dugó felhelyezése szükséges.

Budapest, 2019. november 25.

Mravik Lászlóné
Kovács Petronella DLA
fa-bútorrestaurátor művész
okl. száma: III.- 8005/07 T4-207
1011 Budapest
Hunyadi János út 11.
+36-30-607-4224
kovacs.petronella@gmail.com

Nagy Sándorné Fodor Mária
fa-bútorrestaurátor művész
okl. száma: III.- 8007/06 T4-243
1124 Budapest
Fodor utca 64.
+36-20-526-5729
boluszkft@gmail.com